

TRANSCRIPTIE INTERVIEW met DE HEER J. CARREE op 26-01-2015

INTERVIEWERS: MARIEKE DWARSWAARD en HERMAN VERLINT

I1 Ik begin wel bij checklist, omdat we dan gewoon een aanknopingspunt hebben.

I1 Bent u in Leiden geboren?

R Ja.

I1 Welke wijk, welke straat ongeveer?

G In feite ben ik geboren in het ziekenhuis in het oude AZL. En we woonden in de Waldeck Pyrmontstraat. Hoe die wijk heet, dat weet ik niet precies. Daar zijn ook allemaal van die oude koninklijke namen. In de buurt van de Maresingel is dat.

I2 Ik weet het wel.

I1 Ik ben heel bekend.

G Desnoods kunnen we de plattegrond er nog bijhalen.

I1 En uw ouders, kwamen die ook uit Leiden?

G Mijn vader kwam wel uit Leiden en mijn moeder kwam oorspronkelijk uit Den Haag.

I1 Wat was hun achtergrond..even denken hoor..hoe vraag je dat handig?

I2 Je bedoelt wat voor werk zij b.v. deden?

I1 Ja, wat voor werk deden zij?

G Mijn ouders? Mijn vader die werkte bij de PTT. Die was zoals dat toen heette brievenbesteller, hoewel dat toendertijd wel iets meer inhield dat vandaag de dag, meer dan het alleen maar rondbrengen van brieven. Je had natuurlijk nog geen automatisering en dat soort dingen. En mijn moeder was huisvrouw, dus gewoon het oude begrip kostwinner en huisvrouw.

I1 Had u broers of zussen?

G Twee broers; een broer was drie jaar jonger dan ik. Die was dus van 11 augustus 1938, maar hij is helaas op, ik dacht op drie- of vierenvijftigjarige leeftijd, overleden als gevolg van direct twee kort achterelkaar twee herseninfarcten en toen was het afgelopen.

G En dan heb ik nog een broer en die is dan van de zogenaamde naoorlogse geboortegolf, van de babygolf, en de babyboom en die is dus van maart 1947, sorry, 1947, en die is dus twaalf jaar jonger als ik. Hoewel die ook intussen al AOW'er is.

- I1 Ja, dat is natuurlijk zo.
- G Want hij is nu dan natuurlijk 67.
- I1 Best een groot verschil...
- G 66, die wordt nu in maart 67.
- I2 Dat was vroeger het jongere broertje en nog steeds.
- G Het jongere broertje, en dat blijft natuurlijk zo, maar met zo'n groot leeftijdsverschil. daar heb je eigenlijk niks aan, eigenlijk.
- I1 Nee, dat is toch altijd lastig.
- I1 U ging naar school op uw zesde?
- G Ja, gewoon met zes jaar naar school. Al mijn scholen in Leiden zijn trouwens afgebroken: lagere school, middelbare school, vervolgschool enz. enz. Maar onze lagere school bevond zich op de Langebrug, naast de brandweerkazerne. En de schooltijden waren natuurlijk ook nog ouderwets, 's ochtends van 9 tot 12 en 's middags van 2 tot 4. Dat weet ik nog wel en gewoon 's woensdagmiddags vrij. Maar het was voor ons altijd een half uur lopen, dus 's ochtends een half uur heen en om 12 uur een half uur terug, dan eten en dan om half 2 weer een half uur heen en om 4 uur een half uur terug.
- I1 Zo, dat is pittig. Dat doen ze tegenwoordig niet meer. Het was een protestantse school?
- G Nee, dat was een openbare school, een openbare school. Maar dat is natuurlijk in de oorlogstijd, want dat is in dan '41 natuurlijk dat ik naar school ging. Dat was nog op de Langebrug. Later is die school gevorderd door de Duitsers en toen heb ik een paar keer, of ik niet alleen, toen heeft de school een paar keer op andere locaties gezeten. Ik kan me herinneren dat we tijdelijk onderdak vonden voor de lagere school op de Drie Octoberstraat, de Drie Octoberstraat School. Daar zullen ze wel klaslokalen over gehad hebben of wat dan ook. Daar hebben we een tijdje gezeten en we hebben ook nog een tijdje gezeten op de Hooglandse Kerkgracht in het oude Weeshuis. Dat was toen nog, had ook nog de functie van Weeshuis en daar hebben we ook een tijdje in diverse lokalen gezeten en dat Weeshuis dat bestaat dus nog, maar de Langebrugschool is intussen al weer een aantal jaren terug afgebroken.
- I2 Ik zeg het even tegen jou: dat zijn allemaal straten in het oude centrum.
- I1 Hooglandse Kerkgracht zegt me wel wat.
- I2 Maar ook Langebrug, dat is een zijstraat van de Breestraat.
- I2 Papengracht. Evenwijdig. Ik zeg het niet goed.
- G Langebrug loopt evenwijdig met de Breestraat.

- I2 Allemaal het centrum dus.
- I1 Even denken hoor.
- G Mag..?
- I2 Wat u nog verder wil vertellen, het hoeft niet.. als u denkt ik wil verder..
- G Want de lagere school komen we straks niet meer op terug waarschijnlijk? Ik heb ook nog een half jaar op de lagere school gezeten in Born in Limburg.
- I1 Ook nog?
- G In het jaar 1942 moet dat geweest zijn, ik was toen, ja ik was toen 7, ik dacht dat ik in de tweede klas zat en dat was een gevolg van het feit dat mijn vader toen al naar Duitsland moest om te werken. In Limburg, in Born dus, daar woonde een zuster van mijn moeder, dus een tante van mij, met haar oom; die oom die werkte daar bij de spoorwegen en toen wij dus natuurlijk in Leiden met ons drietjes thuis in Leiden overbleven, dus mijn moeder en dan mijn iets jongere broer en ik, ja hoe zal dat gegaan zijn, dat moet je nu natuurlijk een beetje gokken, maar men zal het wel handig gevonden hebben of een goed idee van, joh, als Daan, zo heette mijn vader, als Daan dan in Duitsland zit, komen jullie dan maar bij ons wonen.
- I2 Omdat natuurlijk het inkomen ook was weggefallen?
- G Nou, dat dacht ik niet. Nee, of dat nou kwam omdat mijn vader...kijk, dan ben als postbesteller, tot nog niet zo lang geleden was dat zo, ook postbestellers waren natuurlijk beëdigd rijksambtenaren en daar maakten, denk ik, ook de Duitsers nog wel verschil over, want het was ook een functie natuurlijk met een uniform, al is het een PTT-uniform, en zover mij bekend kreeg mijn moeder toch een bepaalde uitkering. Maar daar werd gewoon eigenlijk verder nooit echt over gepraat, dus zeker weten doe ik dat niet, maar ik kan me niet herinneren dat wij vervielen in wat ik maar bittere armoe noem. Dat was er niet, dus volgens mij was er via de officiële kanalen, kreeg mijn moeder toch een soort, ja het is natuurlijk geen werklozenuitkering, want ja, in wezen werkte mijn vader, maar die werkte in Duitsland, die was dus, moest daar naar toe, en toen hebben we dus, mijn moeder en mijn jongere broer en ik, een half jaar in Born gewoond, dus in Limburg, dat is niet zover van Sittard af. Ging ik in Sittard op de lagere school, want toen moest ik weer iedere ochtend, iedere dag, met de bus naar school. Maar dat heeft ongeveer maar een half jaar geduurd en ook daar is eigenlijk nooit over gepraat.
- I2 En achteraf, niet meer daarna bedoelt u?
- G Ja, daarna en is ons nooit wat uitgelegd, maar ik vermoed gewoon dat dat gewoon niet boterde daar, natuurlijk.
- I1 Dat zou kunnen.

- I2 Dat kan.
- G Die oom met zijn vrouw, zeg maar, en dan mijn moeder met die twee kinderen erbij, dat zijn toch twee, en die tante en die oom die hadden zelf geen kinderen. Dan krijg je toch, dat schat je dus nu in, dan had je toch twee verschillende levensopvattingen of hoe je moet leven en zo. Ik denk dat dat is gaan botsen.
- I1 Dat zou kunnen.
- I2 Dus dat heeft niet zo lang geduurd dat u daar.?
- G Ja, een half jaar.
- I2 En toen weer terug naar Leiden?
- G En toen zijn we weer terug..
- I2 En dat huis waar u woonde was nog..?
- G Ja, dat was er gewoon nog. En dat was in de Da Costastraat.
- I1 En toen was uw vader nog wel in Duitsland..?
- G En die zat nog steeds in Duitsland en die is pas na de bevrijding is die pas weer teruggekomen naar Nederland.
- I1 En toen ging hij weer aan de slag bij PTT, gewoon?
- G Ja, toen is hij gewoon weer doorgegaan bij de PTT.
- I2 Mag ik nog iets vragen over ..?
- I1 Heeft dat veel indruk op u gemaakt, de oorlog?
- G Nou, als ik het allemaal opsom eigenlijk, want ja, we zijn nog niet zover, maar de Hongerwinter komt er natuurlijk ook nog bij, als je het eigenlijk opsomt wat er toch in onze familie nog gebeurd is, dan moet ik toch zeggen, ja als kind ervoer je dat gewoon veel minder. Ik heb er ook absoluut niet wat je zou kunnen noemen een of ander trauma aan overgehouden of wat dan ook. Maar ja, vroeger was het normaal, geloof ik, dat nergens over gepraat werd.
- I1 Nee, je werd niet uitgelegd of..
- G Zoals wij nu..
- I2 zitten te praten was voor ouders en kinderen al heel.. Ja, dat kwam haast niet voor, waarschijnlijk.
- G Nee, dat je niet een beetje problemen besprak of zo. Wij hebben vrij jonge kleinkinderen - ze zijn nu bijna acht en vijf - maar als je ziet hoe hun ouders (dat is dus onze dochter en schoonzoon), hoe die met die kinderen praten, maar ook hoe wij als

- grootouders met die kinderen praten en wat die kinderen ook weten en zelf vragen, dat is gewoon onvergelijkbaar met die tijden.
- I2 Dat is leuk. Als ik even die tachtig jaar mag nemen, wat er allemaal verandert, dat ook die omgang met elkaar. Dat is een mooie observatie.
- G Dat is allemaal veel opener en directer.
- I1 Maar denkt u dat u iets gemist heeft door in de oorlog niks te weten te krijgen? Denkt u dat dat beter was geweest als u het wel had geweten?
- G Nee, nee, ik heb echt niet het gevoel dat je daardoor, dat ik daardoor, echt, ja, dingen gemist... ja, ze zeggen ook wel eens, ja, een vis weet niet dat ie in het water leeft, maar als het er niet is, of wat dan ook, je weet natuurlijk niet wat je mist.
- I2 En een kind is heel anders..
- G Ja een kind is heel anders. Kijk, nu kan je wel gaan zeggen van jeetje, hadden ze maar meer verteld, en hadden ze maar meer uitgelegd of zo, maar dat werd gewoon niet gedaan.
- I1 Nee, dat gebeurde gewoon niet. Even kijken, en..
- G En nog eventjes..pure oorlogshandelingen, behalve later hier in Leiden nog wel, wat ik er dan van weet, pure oorlogshandelingen hebben wij eigenlijk niet echt meegemaakt. En wat we er nog van meegemaakt hebben is zijdelings. Limburg is natuurlijk al veel eerder bevrijd ook dan Leiden en omstreken. Hier was het natuurlijk het laatste. Ik heb me later laten vertellen, maar dat weet ik pas sinds een jaar of drie via mijn jongere broer, want kennelijk heeft mijn moeder aan mijn jongere broer wel eens wat meer verteld over die oorlog. Dat huis waar mijn tante ook tot na de oorlog nog woonde daar in Born, ik hoorde nu pas dat er met die bevrijding dat er gewoon een grote granaat dwars door het huis gegaan is. Die ging er van voren in en die ging er van achterkant weer uit. Binnen door de luchtdruk waarschijnlijk, zijn allerlei dingen omgevallen, gebroken of wat ook. Zoiets, nou dat weet ik pas sinds een jaar of drie.
- I1 Jeetje, ja dat werd gewoon niet gemeld.
- G Nee, dat werd kennelijk.. niet over.. of men dat ook relatief allemaal minder belangrijk vond, ik weet het niet. Ik weet wel nog dat mijn tante, later, dat ving je op, dat werd niet eens zozeer tegen ons verteld, maar dat ving je dan op met de groten, toen de Amerikanen Limburg binnenkwamen en dus ook door Born en omstreken liepen, toen was het eerste wat de mensen zeiden: oh, de Amerikanen hebben geen gasmaskers bij zich, dus ze gaan geen gas meer gebruiken. Dat was kennelijk al op de een of andere manier, ja, je zou zeggen: misschien bijna afgesproken of zo, er wordt geen gas meer gebruikt, geen gifgas. Dat soort bijzonderheidjes.
- I1 Dus het leven ging gewoon door in de oorlog eigenlijk, zeker als kind?

- G Het ging gewoon door, zeker als kind. Je ging toch, ja, je ging toch gewoon naar school. Je maakte toch helemaal je school af.
- I1 Merkte u nog dat er kinderen verdwenen uit de klas of heeft u dat niet bewust..
- G Nee, dat heb ik niet bewust heb ik dat meegemaakt, maar ik denk dat op die openbare, zeker op die openbare school, denk ik toch, als je dan aan joodse kinderen denkt, denk ik, dat er geen of weinig joodse kinderen waren. Ik weet niet of er echt een aparte joodse lagere school was, dat weet ik eigenlijk niet eens. Je weet natuurlijk wel dat al die kinderen later, die joodse kinderen uit de Roodenburgerstraat afgevoerd.
- I2 Dat was het Weeshuis.
- G Ja, was dat.. en hoe dat nou..?
- I2 Dat is het weeshuis, dat is dus een dramatisch iets.
- G Die stukken daarover, krantenartikelen en ook nog wel ergens in een of ander boek, die heb ik wel, maar ik zou ze weer even opnieuw moeten lezen. Nee dus, ik heb geen ervaringen of herinneringen dat er ineens kinderen uit de klas verdwenen.
- I1 En de Hongerwinter, hoeveel hebben jullie daarvan gemerkt?
- G Ja, dan krijg je natuurlijk, omdat wij teruggekomen zijn terug uit Limburg, achteraf dan misschien jammer, dan krijg je natuurlijk ook te maken met die Hongerwinter, waarbij alles.. Ja, op een gegeven moment was er natuurlijk echt helemaal niets meer. Er was geen eten natuurlijk, maar er was ook geen gas. Er waren geen kolen, er was geen elektriciteit, er was gewoon helemaal niets.
- I2 En het was koud.
- I1 Ook dat.
- G Nou ja, want er was geen gas. Ze hadden hele kleine kacheltjes hadden ze verzonnen; die hadden ze gemaakt van plaatijzer. Die noemden ze zogenaamde wonderkacheltje, kennelijk omdat het kleine ding zoveel hitte kon maken eigenlijk dat je er iets op kon opwarmen of kon koken als je dat tenminste had. En verder haalde je toen natuurlijk de warme hap, of wat daarvoor dan moest doorgaan, een bak watersoep of zo, dat haalde je dan bij de zogenaamde gaarkeuken, de centrale voedselverstreking.
- I1 Maakten veel mensen daar gebruik van, van de gaarkeuken?
- G Ja, naar je gevoel iedereen, niemand had wat. Alleen, ja, misschien de mensen die in de zwarthandel zaten of zo, maar ik ken ze niet, ik weet het niet. Wel is mijn moeder toen ook nog op de fiets zonder banden, dus gewoon op de velg, van Leiden naar Woerden en omgeving gefietst om daar bij boeren en zo, wat veel mensen dus deden, ja, om natuurlijk te kijken of er nog wat eten te halen was. En die kwam dan af en toe nog wel terug met iets, uiteindelijk niet zo gek veel, stukje vlees, wat aardappelen of wat ook, en dan moest je nog geluk hebben dat je bij de terugkomst in Leiden, als je

Leiden binnenkwam, dat het niet gelijk weer gevorderd werd en afgepakt werd natuurlijk, wat bij veel mensen gebeurde.

I1 Er werd wel gecontroleerd..

G Ja, dus door de Duitsers, maar je had natuurlijk ook de nodige collaborateurs natuurlijk, die zich daarvoor wel.., de Landwacht heette dat, geloof ik. En die..en ik logeerde dan met mijn broer tijdelijk weer bij een schoolvriendje. Dan konden we daar in huis, ik weet niet hoe lang dat duurde, voor mijn gevoel denk een nacht of twee, drie, hooguit vier, dat mijn moeder dan weer terugkwam.

I2 Ging die dan alleen, uw moeder, of ging ie met andere mensen samen?

G Naar mijn gevoel ging ze alleen, maar of ze echt..misschien onderweg dat ze nog wel misschien anderen tegenkwamen.

I2 Er gingen veel mensen natuurlijk die richting op.

G Ja, maar ik kan me niet herinneren dat dat met een bekende ging, of zo.

I1 Dapper.

I1 Deed ze dat vaak of één keer in de maand?

G Nou, of dat vaak gebeurde, weet ik niet. Ik weet dat het een paar keer gebeurd is. En achteraf, maar dat is dus allemaal achteraf gepraat, omdat je dan zelf intussen groot geworden bent, volwassen, je hebt eigen kinderen gehad, als dat in '44 is geweest, dan, toen was mijn moeder dus eigenlijk nog een jonge vrouw van 32 en zo zie je moeder gewoon eigenlijk helemaal niet.

I2 Maar terugkijkend wel.

G Als jonge vrouw van 32. En toen had iedereen, iedere vrouw natuurlijk, veel eerder kinderen dan tegenwoordig. Want ik was toen natuurlijk al 9, dus ze was gewoon 23, ja, 23 natuurlijk, toen ik kwam als eerste. Dat waren natuurlijk hele normale leeftijden voor die tijd, maar dan 32 en dan twee kinderen hebben die bijna dood waren van de honger, want mijn jongere broer die had al bloed in zijn ontlasting en was dus al, je zou kunnen zeggen, zachtjes aan het doodgaan. En die is nog op tijd, is hij afgevoerd met al die kinderen die naar de boeren gingen. Dus hij is met een heleboel anderen natuurlijk, is nog in Noord-Holland bij een boerengezin terechtgekomen, ergens in de buurt van Hoorn, bij Scharwoude of Noord-Scharwoude in de buurt. En die hebben hem dan weer een beetje bij kunnen spijkeren.

I2 Hoe werden de kinderen uitgezocht? Door een huisarts? Wie daar voor zorgden?

G Geen idee, geen idee hoe de selectie kwam. Vrij recent hebben er stukken in het Leidsch Dagblad gestaan en ja, daar maak ik uit op dat er toch ook een heleboel geïmproviseerd werd.

- I1 Er werd wat geregeld.
- G Dat er toch altijd weer mensen zijn, ouderen dus, die initiatief nemen of iets regelen en al dat soort dingen.
- I1 U bent zelf niet in Noord-Holland geweest?
- G Nee.
- I1 U kwam daar niet voor in aanmerking?
- G Nee, ik kwam er dus kennelijk nog net niet voor in aanmerking, misschien omdat ik ietsje ouder was, omdat je iets beter tegen kon, ik was toen 9 natuurlijk en mijn broer was toen 6.
- I1 Dat scheelt nog wel.
- I2 Jonge kinderen waren toch weer kwetsbaarder.
- I2 Ik denk dat het al heel wat is over de oorlog.
- G Ja.. misschien nog..
- I2 Wat u wil.
- I1 U mag het vertellen.
- G Nou, een paar dingen, kijk, verschillende dingen die ik vertel zijn sowieso bekend, staan ook wel in artikelen, denk ik, of in boeken, want wat ik net zei, je hebt natuurlijk niet zoveel pure oorlogshandelingen meegemaakt, dus geen gevechten. Maar wat ik dus nog wel weet, heel goed weet ook, dat zijn die bombardementsvluchten vanuit Engeland natuurlijk richting Duitsland, wat je natuurlijk nooit van je leven meer zal zien. Dat dus de hele lucht zwart is van de bommenwerpers die overkwamen. En sommige trajecten liepen dus kennelijk over Leiden heen. Die vlogen natuurlijk allemaal tamelijk hoog, dus veel van die condensstrepen. En dan begonnen de Duitsers daar wel op te schieten met luchtdoelgeschut en dan stonden wij gewoon op straat te kijken en dan zag je natuurlijk wel de lichtspoomunitie. De gewone munitie zie je natuurlijk niet, maar wel de lichtspoor, die zie je dan. Later denk je, wat zijn we toch eigenlijk gevaarlijk bezig geweest..
- I1 Levensgevaarlijk, ja.
- G om daar gewoon maar naar te staan te kijken enz. Nou ging het wel de andere kant op, maar er zijn ook verdwaalde scherven. In de straat van dat vriendje waar we dan sliepen, daar stond een man ook eens te kijken, want er zijn wel gevechten geweest, luchtgevechten, in verband met de V2-toestand en de spoorbruggen enz., die stond te kijken, gewoon, eigenlijk waren die gevechten op een afstand, maar er waren toch verdwaalde granaatscherven, en hij staat aan de deur en zijn hele been eraf.

- I1 Ongelooflijk.
- G Dat soort dingen dus, dat ja, goed, dat herken je ook. Nou ja, de Da Costastraat was toen de laatste straat van Leiden: aan de overkant waren nog huizen en dan kwam er verder helemaal niks. En dan konden wij wel vanuit het dakraam boven op de slaapkamer eerste verdieping, daar konden wij het afschieten zien van de V2's richting Londen. En die V2's waren wel eens van die dingen die mislukten. Die gingen omhoog of kwamen niet omhoog en vielen om of gingen een hele andere kant uit. Dus je zag het afschieten van die V2's 's avonds, dat wil zeggen, je zag natuurlijk alleen die vuurbal en dan was het toch altijd afwachten: gaat ie weg of komt ie terug? Dat soort dingen. En die V2's, die werden natuurlijk aangevoerd via Leiden, hier bij de, hoe heet dat, dat is de Herensingel geloof ik, ja Herensingel, stationnetje.
- I2 Waar het stationnetje was, ja.
- G Ja, stationnetje Herensingel. De spoorrail liep door tot aan de Zijlpoort. Die spoorrail is er niet meer, maar het stootblok hebben ze daar nog steeds laten staan bij de Zijlpoort. Daar werden de V2's aangevoerd en dan zo verder richting met opleggers, denk ik, richting Wassenaar. Maar ja, daar werden natuurlijk ook luchtaanvallen op uitgevoerd, maar ja, dat was natuurlijk allemaal niet zo zuiver als met die zelfzoekende bommen als tegenwoordig, dus in zekere zin was het maar een gok als je natuurlijk raak gooide, maar ze gooiden eigenlijk wat de V2's betreft, hebben ze kennelijk altijd mis gegooid. Ze hebben ook de spoorbrug bij het spoorwegemplacement, daar bij de Potgieterlaan-spoorbrug, hebben ze ook proberen te raken. Hebben ze ook gemist. En toen zijn er ook woonhuizen, zijn er toen ook getroffen. En daarin, dat wist ik toen natuurlijk niet, daarin woonde een oom van mijn vrouw, met zijn vrouw woonde daar, en ik dacht ook twee kinderen, en die hebben daar wel een dochtertje bij verloren bij dat bombardement. En ja, die vrouw is daar volgens mij ook nooit meer, dat begrijp je ook later pas natuurlijk, die vrouw is daar ook eigenlijk nooit meer goed over heen gekomen. Die had dus net zo oud geweest ongeveer als mijn vrouw. Dus dat soort dingen.
- I1 Was er nog iets geregeld met schuilkelders of zo?
- G Nee...die..
- I1 Dat was er gewoon niet.
- G Dat bestond gewoon niet. Je ging, of het veel geholpen zou hebben, weet ik niet hoor, je ging dan onder de trap zitten. Een trap is dan nog een relatief sterk onderdeel van een huis wat stijlloop bla, bla, bla enz. En dan denk ik wel dat het tegen normale scherven of wat ook, dat dat wel helpt, tenminste als ze van boven komen, maar een voltreffer die gaat natuurlijk..
- I1 Nee, dat maakt niet uit.

G die gaat overal door heen natuurlijk. Dat soort dingen. En wat ik me dan, als je het even nog over oorlogshandelingen hebt, herinnert. We woonden in de Da Costastraat, bijna, dat was nr. 98, en dat waren de laatste huizen aan de linkerkant van de Da Costastraat, als je er van de Haagweg in komt. Aan de overkant daarna kwam nog één blokje en dan had je een enorm groot terrein, dat heette ook het exercitieterrein, dat was al bestemd voor de Nederlandse strijdkrachten, die oefenen daar natuurlijk en in de oorlog hebben de Duitsers dat terrein natuurlijk gebruikt, ook om te oefenen en te exerceren enz. enz. enz.. maar tegen het eind van de oorlog hebben ze daar vier stuks luchtdoelgeschut neergezet van de beruchte 88-Z. De 88-Z is dat beruchte kanon wat overal geschikt voor was. Die was geschikt als artillerie. Ze hadden.. op een gegeven moment zijn ze hem gaan gebruiken als anti-tankgeschut, daar was die onverslaanbaar. En hij was ook kennelijk geschikt voor luchtschut, voor luchtdoel. En op een heldere zondagochtend, dat weet ik nog wel, nou toen kwamen de Engelsen natuurlijk weer over met hun Spitfires enz. en toen begonnen voor het eerst, begonnen die vier kanonnen, begonnen daar te blaffen. Toen lag je te schudden in je bed en je wist niet, in het begin, absoluut niet waar dat geluid vandaan kwam, want dat was zo verschrikkelijke knallen waren dat. Er stonden vier van die dingen, nou ja, later wist je dat wel natuurlijk. Dat was letterlijk wel heel erg schrikken toen.

I2 Dat blijft u wel heel goed bij.

G Die dingen blijven je..

I1 Dat is begrijpelijk.

G dan zeker bij. En wat mij ook bij blijft, maar dan gaan we dus weer even helemaal terug naar de eerste meidagen, de oorlog begon hier geloof 9 mei, geloof ik, in ieder geval helemaal in de eerste periode van mei en als ik mij goed herinner woonden wij sinds 1 mei, dat waren nieuwe huizen in de Da Costastraat, wij woonden sinds 1 mei in die huizen, mogelijk 1 april, maar niet eerder, en toen kwamen in verband met dat exercitieterrein ook in de eerste dagen van de oorlog, dat kan ik me nog herinneren, toen stond de Duitse artillerie, die stond bij ons in de straat helemaal opgesteld. Maar de Duitsers gebruikten nog heel veel paarden ook. Dus toen stond er gewoon ook bij ons vlak voor het raam, ja, stond zo'n enorm kanon met 6 of 8 paarden ervoor. Ja, als je dan vijf jaar bent, vind je dat toch wel interessant.

I1 /I2 Ja, tuurlijk, ja.

G Dat beeld, dat heb ik ook nog voor me dat die kanonnen en die paarden daar stonden.

I2 Apart, nooit gehoord dat dat ook gebeurde.

G En, ja, zie je wel, dan gaat het toch weer steeds meer dagen. Wat ik me dus ook herinner wat we gezien hebben. In de eerste dagen is er ook ontzettend gevochten in Valkenburg om dat vliegveld. Waar ze zich ook ontzettend op verkeken hebben natuurlijk, want dat vliegveld was nog helemaal niet klaar en dat dachten ze wel. Maar in tegenstelling wat velen denken dat er weinig gebeurd is, hebben de Nederlanders

ook met hun luchtdeel, ook vliegtuigen en verder weet..hebben toch kans gezien om heel wat van die vliegtuigen naar beneden te halen, vooral van die Junckers. De A44 zoals die er nu is, bestond natuurlijk nog niet. De weg van Leiden naar Den Haag was gewoon een tweebaansweg, dus Haagsche Schouw en dan gewoon een tweebaansweg richting Den Haag, met hekken erlangs. Maar toen die strijd eenmaal achter de rug was, ja, toen sprong iedereen gewoon op zijn fietsje, kennelijk, en gingen we maar eens kijken wat er daar gebeurd was. Dus ik heb ook bij mijn vader voorop, op het kinderzitje waarschijnlijk, gezeten en toen zijn we naar die weg gereden en ik zie dus in gedachten nog heel wat van die grote Junckers, die lagen gewoon allemaal gewoon langs de weg, gewoon kapotgeschoten. Er waren er ook bij, waarschijnlijk, want dat is bij Delft gebeurd en waarschijnlijk hier ook, ze konden niet meer landen op Valkenburg, want het was niet af, het was toch nog een modderveld. En als ze landden, gingen ze gelijk met hun assen erin. Dus een heleboel zijn er uitgeweken, maar op een gegeven moment moeten ze naar beneden, dus zijn denk ik ook daar ook nog geprobeerd een hoop te landen, gewoon op straat.

I2 Op die manier.

G En er zijn er ook nog een heel stel geland, gewoon op het strand in Katwijk. Maar dat is wijsheid die ik natuurlijk zelf ook uit latere artikelen enz. heb.

I1 Dat is helemaal niet erg om dat ook te vertellen.

I2 Nee, dat hoort er ook gewoon bij, natuurlijk.

I1 De Bevrijding. Ik weet niet.. over hebben?

I2 Als u dat wilt, het is veel over de oorlog, maar dat is goed.

I1 Dat is interessant.

G Kijk, het kan best zijn dat ik natuurlijk ook weer een heleboel bekende dingen misschien vertel.

I1 Maar dat geeft niet. We willen juist een persoonlijke..

I2/I1 Het is uw verhaal. Dat is heel goed.

I1 Dat willen we horen. Op een gegeven moment..

G Ja, op een gegeven moment, ja, de bevrijding. Ja, wat kan ik me daar van herinneren? Nogmaals, er is hier natuurlijk niet gevochten, dus ja, op een gegeven moment waren ineens de Canadezen hier. Die kwamen hier, natuurlijk simpel gezegd, gewoon binnenlopen. En die. .Wat toen wel gebeurde natuurlijk in die tijd, dat er wel een paar keer een parade gehouden werd door de stad. Dus van de troepen en met hun materieel en dat soort dingen. Ik kan me wel herinneren ook dat we dan daar natuurlijk gingen kijken. In ons geval vaak op de Breestraat en de Steenstraat enz. En dan werden daar ook veel van die voertuigen en oorlogsvoertuigen neergezet. Daar kon je dan op

klimmen en kijken, dat soort dingen. Ja, dat vond je dan natuurlijk ook wel weer interessant.

I1 Er werd niets uitgelegd van. ?

G Misschien aan ouderen, maar ja, ik was nog steeds 9 jaar, natuurlijk. Dus, en toen natuurlijk na de Hongerwinter kreeg je natuurlijk weer eten en wat daar natuurlijk van bij gebleven is, dat je in het begin natuurlijk alleen heel licht voedsel kreeg, van die kaakjes en crackers enz., want zo gauw je iets zwaarders at, dan kwam het gelijk weer uit natuurlijk, je maag kon dat natuurlijk helemaal niet meer verdragen. Aan het einde van de oorlog natuurlijk, maar dat zal ook niet helemaal nieuw zijn, het bekende Zweedse wittebrood, althans het kwam als meel hier naartoe natuurlijk, niet als brood. Die dingen kan ik me ook nog heel goed, goed herinneren. En die kaakjes, dat was wel grappig, die zaten in van die grote vierkante blikken, nou, ze waren, voor toen vond je ze ontzettend groot, maar ik denk dat ze een centimeter of 50, 60 hoog waren en ik denk een centimeter of 30 in het vierkant. Van die grote.. En waar ze vandaan kwamen, weet ik niet meer precies, hoe wij daar dan aan kwamen, maar op een gegeven moment waren er dan een heleboel van die blikken. Daar zaten al die kaken in en zo, die werden natuurlijk ook ergens uitgedeeld. Dus ik denk dat winkeliers die voor de distributie zorgden, waarschijnlijk die blikken over hadden, nou die kwamen ook veel bij kinderen terecht. Wij maakten daar dan weer een trommel van. Je speelde dan weer optochtje met trommels enz. Ik weet nog wel dat grotere jongens verzamelden dan meer blikken en maakten van die blikken dus een of ander vlot en gingen daar dan mee in de sloot varen. Dat soort dingen. Ik weet wel wij, dus mijn broer en ik, en ook anderen, dan legde je weer zo'n blik dwars op je autostep, om te zitten en dan maakte je stuur breder en dan leek je weer op zo'n grote legermotor, weet je wel, zo'n Liberator, of wat dan ook, iets dergelijks, dat soort dingen.

I2 Zo doen kinderen dat.

G Ja, hoe wij dat dan natuurlijk opvatten. Ja, je speelde gewoon. Wat je nu wel eens hoort van..., ja, tegenwoordig hebben kinderen natuurlijk Lego, Playmobil en ik weet niet wat voor spelletjes enz. enz. En dan zie je wel eens beelden van de kinderen uit Afrika, ja, die maken dan een autootje van een oud blikje en een paar wielletjes, en dat soort dingen en dan denk ik, ja, die kinderen spelen daar voor de volle honderd procent met net zoveel plezier mee als hier met zijn Lego en zijn Playmobil. En hoewel wij niet helemaal niks hadden, vroeger was dat ook heel wat minder en speelde je vroeger ook op straat met veel simpeler dingen dan tegenwoordig. Maar, je liep niet te denken van o, o, wat mis ik toch, nou moet ik me behelpen of zoiets Zo werkt dat niet natuurlijk, dat soort dingen.

I1 Als kind merk je dat niet zo, nee.

I1 Toen kwam uw vader weer terug uit Duitsland na de oorlog?

- G Ja, die kwam weer terug en daar kan ik eigenlijk gewoon niks over vertellen. Ik kan me absoluut niet een beeld herinneren van “ha, pa, daar ben je weer”, of wat, ik zou, ik weet niet hoe dat nou gegaan is.
- I1 Hij was er gewoon weer.
- G Hij was er gewoon weer.
- I2 Sorry, waar had hij in Duitsland gezeten? Op verschillende plekken? Of zat hij ver in Duitsland?
- G Nee, hij zat, hij is volgens mij altijd op één plek geweest in de buurt van Berlijn en... hij is daar ook gewoon weer postbesteller geweest. Dat is dus eigenlijk, ook dat, daar is nooit verder over gepraat, maar dat ga je later ga je dat denken .. kijk, je hebt ook heel veel mensen vanuit de industrie die natuurlijk, ja, eigenlijk wel echt dwangarbeider waren in de fabrieken.
- I1 In de oorlogsfabrieken.
- G In de oorlogsproductie, maar ja, ook in Duitsland moesten de brieven natuurlijk besteld blijven worden en misschien hebben ze gedacht dat ze dat toch niet jan en alleman konden laten doen. Dan maar Nederlandse bestellers met ervaring, die weten hoe dat gaat en die dan maar daar neerzetten. Dus nogmaals, er is nooit over gepraat, ik kan geen verhalen uit de eerste hand, maar ik denk dat hij het, dat hij het relatief, tamelijk goed gehad heeft in vergelijking met pure dwangarbeiders. En dat is..en toen hij terugkwam, ja, je hoorde wel eens misschien een opmerking of een verhaaltje of wat ook, maar niet.. Ik kan daar eigenlijk gewoon niks over vertellen. En ook later is daar eigenlijk nooit verder over gepraat.
- I2 Er werd niet teruggekeken.
- G Nee, dus je kan nu wel conclusie gaan trekken op basis van je eigen, hoe moet je het noemen, volwassenheid of wat dan ook, levenservaring. Het zal wel zo en zo geweest zijn...
- I2 Nee, dat is duidelijk.
- G maar dat is gokken dan natuurlijk.
- I1 Eens kijken, na de oorlog was u dan 10. Toen bent op een gegeven moment, heeft u lagere school heeft u afgemaakt?
- G Ja, lagere school afgemaakt en toen ben ik, toen werd het mulo, in Leiden, dus de mulo op.., de jongensmulo nog, op de Pieterskerkgracht. Ook die school is afgebroken, bestaat ook niet meer. En die duurde vier jaar en daar stampten ze echt wel wat erin, vroeger.
- I2 Kon u goed leren?

- G Ja, ik kan wel behoorlijk leren, ja.
- I2 Want niet iedereen ging natuurlijk toen al naar de mulo.
- G Nee, nee, ambachtschool was ook nog een hele normale optie, enz.
- I2 Maar uw ouders wilden dat alle twee dat u naar de mulo ging?
- G Ja dus, naar de mulo, heb nog even geprobeerd naar de HBS, maar dat was op een of andere manier geen haalbare kaart. Maar mijn jongere broer, die is wel naar de ambachtsschool gegaan, dus die had het met leren.. Het is natuurlijk niet alleen maar of je kan leren maar of je wil leren.
- I1 Ja, dat zit er ook nog in natuurlijk.
- G Dat speelt natuurlijk ook een rol natuurlijk. Wat misschien nog grappig is, ja, dat moet er dan toch weer even tussendoor.
- I2 Dat maakt helemaal niet uit, u kunt teruggaan, maakt niet uit.
- G Jullie kunnen het toch altijd weer invoegen, waar het thuis hoort.
- I2 Dat geeft helemaal niets.
- G Nee, in de oorlog, en ik weet niet meer waar het geweest is, ik heb nog ook een korte tijd met een lei en een griffel gewerkt.
- I1 Oké, omdat het papier..
- G En of dat nou kwam, ja, dat moet ik achteraf ook maar bedenken, of dat nou kwam door gebrek aan papier, ik weet het niet. Maar als het wel eens te praat komt, op een verjaardag of hoe dan ook of wat ook, ik zeg, nou dan kan ik zeggen dat ik het hele traject doorlopen hebt, vanaf de lei en de griffel tot aan de computer en de uitvinding van de balpen en hoe heet dat andere, je hebt nog zo'n rollen enz. Ik heb het allemaal gezien, dus het stiftpotlood enz. enz.
- I1 Nou ja, ik denk dat het dan met papiertekort te maken had.
- G Ik denk het, ik denk het, en ik weet niet of dat nou op de Langebrug geweest is of Drie Octoberstraat of misschien even daar in Limburg dat ze daar..
- I2 Ieder geval de lei en de griffel..
- G Ik weet wel, dat ik er, waarschijnlijk een beetje korte tijd, dat wel, ik heb er mee gewerkt.
- I2 Nou, mooie herinnering.
- I1 Leuk om te vertellen. Dat heeft niet iedereen meegemaakt, natuurlijk.

- I1 Ja, de mulo, daar heeft u vier jaar...?
- G Ja, de mulo was vier jaar en ik heb er ook vier jaar over gedaan.
- I1 Dat is heel netjes.
- G In die tijd had je nog gewoon gescheiden natuurlijk, de jongensmulo en de meisjesmulo. Maar, toen ik daar ook kwam, in datzelfde jaar werden er voor het eerst op die jongensmulo vier meisjes toegelaten. Dat was het begin van de emancipatie, weet ik veel, en met twee van die meisjes hebben we nog steeds eigenlijk contact.
- I1 Wat leuk.
- G dat was eigenlijk..contact, want de mannen van die twee meisjes waren ook jongens van de mulo, dus uit die vier zijn dus twee huwelijken..
- I2 Dat zijn dus mulohuwelijken.
- G Mulohuwelijken en een van die jongens is ook heel lang onze vriend geweest en met die ander zijn we ook nog heel lang omgegaan. Die twee jongens die zijn intussen overleden en die twee meisjes, ook natuurlijk nu vrouwtjes van bijna tachtig, die twee leven nog.
- I1 Jeetje, ja, wat bijzonder.
- G En die andere twee meiden, maar ja, die zijn verder gewoon, net zo goed als de rest van al die jongens, dat is gewoon uit zicht verdwenen.
- I1 En was het een leuke tijd of niet bijzonder?
- G Ja, ik weet niet of je dat nou leuk..ja, je leed er niet onder eigenlijk, maar ik denk wel dat het een schooltijd is wat je niet meer kan vergelijken met vandaag den dag, want het was echt..je had geloof ik achttien vakken. Nou is het wel zo dat verschillende van die vakken zijn tegenwoordig gecombineerd in andere vakken, zal ik maar zeggen. Maar ik geloof dat je toen achttien vakken had. Je had natuurlijk sowieso vier talen, en niet van dat liever niet of dat liever wel, dat is gewoon het programma, vier talen, natuurlijk, Nederlands, en dan Frans, Duits en Engels en verder alle andere vakken, handelsrekenen, boekhouden en dan had je nog vakken die tegenwoordig, denk ik, wat gecombineerd zijn. Je had apart fysica, apart natuurkunde, je had natuurlijk apart meetkunde, goniometrie, afijn de hele rimbam.
- G Nou ja, dan was je ook natuurlijk, uiteraard ging je dagelijks naar school. In die tijd ging je ook zaterdags gewoon nog naar school, ik dacht van 9 tot half 12, of zo, zoiets, en natuurlijk een berg huiswerk waar je van omrolde.
- I1 Ja, u was gewoon altijd, altijd met school bezig.
- G Eigenlijk, min of meer continue mee bezig.

- I2 Wist u toen al, toen u op de mulo zat, of misschien in de laatste klas, wat u wilde gaan doen later?
- G Geen idee.
- I1 U had ook..
- G Als ik wel eens lees, ook in de krant of wat ook, dat ze nu op de lagere school al een beetje aan het uitvissen zijn wat die kinderen later willen worden, dan denk ik, Jezus, toen ik van de UTS af kwam was ik, geloof ik, bijna zeventien, toen wist ik gewoon nog niet wat het ging worden.
- I2 Dus dat is het vervolg, na de mavo, sorry, na de mulo, de UTS?
- G Ja, na de mulo de UTS, dus de technische..
- I2 En die heeft u zelf gekozen of werd dat door uw ouders gedaan?
- G In zekere zin ook door je ouders, van, ja, toch nog maar even wat verder leren en welke mogelijkheden zijn er natuurlijk. Je had wat tegenwoordig de HTS heet, maar dat was toen nog de MTS in Den Haag, maar daar waren we te laat voor, en net in dat jaar werd in Leiden de UTS gesticht, die werd opgezet dus, een technische school. En die was tweejarig en ook daar, dat was een gigantisch, als je het met nu vergelijkt, een gigantisch zwaar programma, technisch programma. Wat ze daar ook allemaal erin gestampt hebben. Als ik nu achteraf bedenk dat je na die twee jaar, kon je bv. kon je de aandrijving van een locomotief kon je op papier zetten, van hoe die stoomschuiven gingen en waar de stoom erin kwam en eruit en de krachten enz. En die schuif die wordt natuurlijk bij locomotieven natuurlijk helemaal weer geregeld via de wielen met allerhande extra stangen. En dat deed je gewoon op school.
- I2 Maar dat was de UTS, want je had.. was eigenlijk de laagste, UTS, MTS, middelbaar en HTS. Dat was dus een geweldige opleiding, als ik het zo mag zeggen.
- G Ja, dat was toen enorme opleiding.
- I1 Maar toen u daar op zat, kreeg u langzamerhand gevoel voor dat soort dingen? Want als u zoveel dingen moest doen..
- G Ja, ik was daar dan toch ook niet slecht in, ik was een van de vier met lof geslaagde leerlingen van die school. Wij waren de eerste lichting, de eerste lichting van die school. Maar ook toen, ja, de wereld was eigenlijk veel kleiner, waarbij je ook in ogenschouw moet nemen dat ik en ook andere jongens natuurlijk uit gezinnen kwamen waar ze eigenlijk ook van toeten noch blazen wisten, van hoe moet je nou verder in de wereld enz. enz. En toendertijd was de Grofsmederij natuurlijk een groot metaalbedrijf, maar je had nog een aantal grote metaalbedrijven, allemaal weg natuurlijk, de HCW, de Hollandse Constructie Werkplaats, bij de Vijf Meilaan, daar zat ook de NEM naast, de Nederlandsche Electrolasch Maatschappij. Verder had je

nog een aantal machinefabrieken van wat kleinere omvang en daar gingen dus een flink deel van deze leerlingen, ja, die konden geplaatst worden in die bedrijven.

I2 Gelijk nadat ze klaar waren, niet van tevoren, geen stage?

G Nee, geen stage, je kwam van die school af, want ik was na die school, toen was achttien, ja toen moest ik toch wel gaan werken, er moest wel een beetje inkomen komen, natuurlijk. Dat soort dingen. Maar dan waren er mogelijkheden, ook weer als je daar zelf voor voelde en geschikt voor was en zo en dan kon je gaan werken bij de Grof of bij die andere bedrijven. Nou ik denk dat er toch wel een stuk of vier of zo, stuk of vier of vijf of zo van die lichte, die zijn bij de Grofsmederij terechtgekomen.

I2 En onder andere u ook?

G Ja, ik ben dus na de UTS ben ik ook op de Grofsmederij gaan werken.

I2 En werkten er al mensen, familieleden van u op dat moment daar... u was de eerste?

G Nee.. ik was dan de eerste, laten we zeggen, die richting techniek ging. Want mijn vader zat dan natuurlijk bij de PTT, maar zijn vader bv. was beroepskleermaker.

I2 Dus een heel andere richting.

G Hele andere dingen.

I2 Ja, nou zijn we bij de Grofsmederij beland.

G Ja, want..

I2 Het is ongeveer vijftig minuten, ik zeg, als u even wilt stoppen? Misschien is dat goed? Dan zal ik hem even op stop zetten.

G Nou..ik begin een beetje droge keel te krijgen.

I2 Ja, is dat goed?

EINDE EERSTE DEEL INTERVIEW

DUUR 49:33

BEGIN TWEEDE DEEL INTERVIEW:

I1 Gaan we verder bij de Grofsmederij, daar kwam u op uw achttiende dan terecht?

G Ja, dan kwam ik daar op mijn achttiende, ja, als je het precies.. of was ik negentien?
Nee, ik denk toch achttien.

I1 U kwam van de UTS af.

G Ja..nee, achttien, want ik was, dat weet ik nog wel, ik was nog net vijftien toen ik mijn mulo b diploma haalde, want die examens zijn natuurlijk net als nu in mei en dat soort dingen en in juli werd ik zestien, dus twee jaar d'r bij, dus dan ging ik na schooltijd, wat zal het geweest zijn, augustus, september, ging ik dan natuurlijk werken. Maar evengoed ging je nog 's avonds ook door met school, want toen bestond natuurlijk nog de roemruchte avondschool MSG, oftewel Mathesis Scientiarum Genitrix..

I1 Dat zegt mij niets.

G Wat vrij vertaald betekent, wiskunde is de moeder der wijsheid. Maar daar ging je..en dat en dat zie je ook achteraf pas, dat was toch ook een pittige school, die avondschool. En die had, die bestond dan uit twee gedeeltes. Totaal duurde die acht jaar, maar begon je helemaal bij 0 of bij 10, dan wist je niet zo veel. Wij met onze UTS-dagdiploma, dat werd gelijkgeschakeld aan de eerste vijf jaar, want je deed dan op die avondschool na vijf jaar examen. MSG 1 heette dat, geloof ik, en dan nog drie jaar, dat was de vervolgcursus MSG, dat zal wel MSG 2 geheten hebben. Wij gingen met ons UTS-diploma, gingen we verder bij de vervolgcursus van MSG.

I1 En dat deed u dan echt in de avonduren?

G En dat was echt avonduren en, dat kan je niet voorstellen, die, die school begon om kwart over zes, geloof ik, tot tien..

I2 Dan bleef er na werken, bleef er niet veel tijd over voor andere dingen?

G Nee, niet veel, want het was toch, want het kon natuurlijk allemaal, althans voor de meesten, want je werkte gewoon in je woonplaats.

I1 Ja, dat scheelt natuurlijk.

G Al dat soort gereis wat je natuurlijk tegenwoordig hebt, en dat ik zelf trouwens later ook een hele tijd gedaan heb, dat had je niet in die tijd.

I1 Nee, allemaal in Leiden.

G Iedereen werkte gewoon in Leiden en ook nog zoiets, je werkte natuurlijk ook nog op zaterdag, van meest, geloof ik, half negen tot half twaalf of zoiets, of van acht tot half twaalf. En je had tussen de middag, ik geloof, anderhalf uur pauze, want je ging dus

als het pauze was, ging je naar huis op de fiets, in mijn geval natuurlijk nog naar het ouderlijk huis, je ging naar huis, krap half uurtje fietsen, je at je warme eten.

I2 Warm eten dus tussen de middag?

G En je ging weer naar je werk, op de fiets, half uurtje of twintig minuten, of wat dan heet, wat dan ook. En, en ja, net wat je zegt, je at dan dus tussen de middag heette dat dan, rare uitdrukking eigenlijk, tussen de middag, maar je at tussen de middag warm, zo heet dat, want ook nu, en met de kleinkinderen die vragen dan wel eens d'r om, tegenwoordig en dat is al heel lang, eet je 's avonds je warme hap, maar je noemt dat warme eten noem je vaak, nog steeds en ook wij nog, je noemt dat nog steeds middageten, ook al eet je het 's avonds. Wanneer eten we dan middageten? Ja vanavond...dat stamt toch uit die tijd...dat is eigenlijk wel grappig.

I1 En hoe was de situatie bij de Grofsmederij toen u er begon?

G Ik begon er..ja, wij waren toch mensen ook met, als je van UTS af kwam, met een redelijk theoretische opleiding, hoewel je qua praktijk toch ook eigenlijk weinig wist. Dat soort stageperiodes zoals nu, dat werd toen, in ieder geval toen, later is dat ook allemaal weer veranderd, maar toen werd dat op de UTS niet gedaan, eigenlijk. Op de wat hogere MTS hadden ze volgens mij wel stageperiodes, daar hadden ze ook echt een stagejaar, het derde jaar geloof ik, maar die duurde dan vier jaar, de MTS. Maar bij ons werd dat niet gedaan. Je deed wel excursies naar grote bedrijven, die ook allemaal niet meer bestaan. Nou ja goed, en dan ging je aan het werk en ik kwam als eerste bij de, het, het eerste werk wat ik deed bij de Grofsmederij. De Grofsmederij had twee afdelingen natuurlijk in Leiden, daar bij de Singel naast de Meelfabriek en je had de Kettingfabriek op de Waard, en ik kwam in eerste instantie op de Kettingfabriek terecht en kwam daar in de afdeling, zeg maar, tijdschrijverij. Tijdschrijverij die, die onderzochten dus, in dit geval bij de fabricage van die kettingen enzovoorts, hoeveel tijd in verschillende periodes, in die fabricage dus, in beslag namen en op basis van die bevindingen, ja, probeerde men dan het fabricageproces weer bij te stellen, zeg maar.

I2 Dus het was eigenlijk een soort administratieve baan, meer?

G In zekere zin was dat administratief, en kijken, wel kijken natuurlijk, snappen wat er aan de hand was, en dat soort dingen, maar dat heb ik toch niet zo lang gedaan, voor mijn gevoel een week of zes of twee maanden. Of dat nou kwam omdat het mijzelf ook niet helemaal beviel, of iets dergelijks, dat weet ik niet meer precies, maar er kwam toen een plek vrij, was althans beschikbaar, op het technisch laboratorium van de Grofsmederij en dat was gewoon bij de grote machinefabriek, dus bij de Waard, nee, niet bij de Waard, bij de Zijlsingel dus, daar zo, het gebied Zijlsingel. Nou, dat laboratorium was natuurlijk ook niet wat je noemt eigenlijk echt productie, maar dat laboratorium hield dus de hele procesgang in de buurt qua, qua technische eigenschappen, zeg maar, van het materiaal, dus er werd regelmatig gecontroleerd hoe hard het materiaal was. Je deed er ultrasonoor onderzoek, dus om te kijken of er in die

grote krukassen, of d'r scheuren in zaten en andere assen, allemaal dat soort dingen. Op dat lab werden ook, van ieder groot ding wat er gemaakt wordt toendertijd, krukassen, maar ook andere artikelen, daar worden altijd, daar worden altijd proefstukjes gemaakt en meegesmeed en meegedraaid enzovoorts, daar worden dus trekstaven van gemaakt. Dus die trekstaven, die worden dan getrokken tot ze breken, buigproeven en al dat soort dingen. Dus waar het artikel zelf, het onderwerp zelf aan moet voldoen, voordat het de fabriek uitgaat, voordat het naar de klant gaat.

I2 Daar was u.. dat kon u gelijk doen, ik bedoel, had u daar voldoende opleiding voor om daar gelijk mee aan de slag te gaan?

G Ja, daar kon je gelijk mee aan de slag, hoewel, ook daar kreeg je natuurlijk ook weer de nodige instructies natuurlijk, dat dus wel, maar het is dus als je het daarmee vergelijkt, het is dus niet een, twee, drie alle kennis toepassen die je daar voor geleerd had, maar ik denk dat je dat in een heleboel banen natuurlijk tegenkomt. Maar daar ben ik dan gebleven totdat ik in februari '55 in militaire dienst moest. Dus dan krijgen we eenentwintig maanden militaire dienst en daarna ben ik teruggekomen op de Grofsmederij, maar op tekenkamer.

I2 Werd u toen ontslagen of bleef u in dienst in de tijd dat u.. dat u in militaire dienst zat?

G Bij de Grofsmederij? Ik weet niet of ik officieel nog in dienst, want er ligt mij bij, d'r ligt mij iets bij, maar ik weet het niet zeker hoor, dat je terug kon komen bij je baas.

I2 Een soort garantie.

G Een soort terugkomgarantie en of dat nou alleen bij de Grof was of dat dat nou..

I1 Landelijk..

G ..algemeen was, dat durf ik, durf ik niet zeker te zeggen, maar ze betaalden niet je salaris door, dat dus niet, nee, dat dus niet.

I2 Maar u ging weer met plezier terug? Of kan je dat niet zo zeggen? Eigenlijk ook niet.

G Kan je eigenlijk niet zeggen. Ik geloof dat je in die tijd, ook al in je schooltijd, dat je in die tijd gewoon zonder tegensputteren, zonder discussie, je ging gewoon door met wat er gedaan moest..

I2 Een plicht..

G Ja, nou zou je dat misschien een soort verplichting noemen of zo, maar.

I2 Dat was normaal voor u.

G Dat was gewoon normaal, dat moest gewoon gedaan worden, dus dan, dus dan deed je dat of je daar nu. Ik zou niet durven zeggen dat ik een soort visie had. Tegenwoordig moet alles carrièregericht zijn. Je moet weten waar je al over twintig jaar wil zijn. Kan ik me niet herinneren.

- I2 U werkte daar en hoe uw toekomst eruit zag, daar had u nog geen idee van?
- G Daar had je dus geen, had je eigenlijk geen idee van. Het tempo lag, denk ik, ook anders. Niet dat je kon lanterfanten, maar ik heb nergens zo veel gelachen als toendertijd op tekenkamer van de Grofsmederij. Ik vraag me af of d'r tegenwoordig nog op die manier gelachen wordt.
- I2 Maar dat was die afdeling waar zoveel gelachen werd of was dat over de hele Grofsmederij?
- G Nou, daar stond je natuurlijk, zo'n tekenkamer, hoeveel in dat, in dat stuk waar wij stonden, ik denk dat daar een man of twintig stond, maar dat ging ook nog wel over weer in de begrotingsafdeling, maar dat was toch wel weer een beetje apart. Maar in die hoek, daar echt achter de tekenplanken, die twintig man, ja, niet de hele dag lachen, maar d'r gebeurde toch regelmatig, dan lag je echt helemaal in een deuk, waarom weet ik ook allemaal niet meer, hele flauwe dingen soms, natuurlijk.
- I2 Maar d'r was, de mensen die erboven stonden, chefs of zo, die deden dan mee? Het was niet zo dat dat..
- G Die kwamen niet, de chef die zat dan zo in dat open andere gedeelte, die kwam niet langs van, hé jongens, het is nou wel weer genoeg, je ging toch wel, uiteindelijk, het werd toch allemaal wel gedaan.
- I2 Het werk ging door.
- G Het werk ging door.
- I2 Maar de sfeer was goed.
- G Ja.
- I1 En was het uw eigen keuze om naar die tekenkamer te gaan? Of was dat bepaald?
- G Hoe dat, hoe dat, hoe dat nou gekomen is? Volgens mij was het sowieso al niet de bedoeling om de rest van je leven op dat laboratorium te slijten, want daar zaten wel twee vaste krachten, die daar dan echt in dienst waren, een dagtaak, dat waren de chefs van de twee afdelingen natuurlijk, twee laboratoriumafdelingen. En daaronder zaten een aantal, twee of drie, mensen zoals ik, maar daar waren, daar zaten ook wel soms mensen voor een half jaartje die wel stage liepen vanuit MTS of wat ook, weet je wel. Dus je had de twee chefs en wat daaronder zat, dat varieerde gewoon, niet met een paar maanden maar wel jaar, anderhalf jaar. Dus ik geloof niet dat het de bedoeling was om daar je carrière te maken.
- I1 Woonde u nog thuis toen u terugkwam uit dienst?
- G Ja, tot, tot aan mijn trouwen heb ik gewoon thuis gewoond, tot zevenentwintig. Ook allemaal normaal.

- I1 Het was niet dat je uit huis ging? Dat gebeurde helemaal niet?
- G Daar was sowieso geen tijd voor.
- I2 Woningnood.
- G Ja, woningnood.
- G Ik heb inderdaad, ben gewoon thuis blijven wonen. Dat uitwonen op kamers wat je tegenwoordig ook allemaal hebt.
- I1 Daar was geen sprake van.
- G Was helemaal niet aan de orde. Want, want toen wij trouwden..
- I2 Waar heeft u uw vrouw ontmoet? Kende u uw vrouw al heel lang? Daarvoor of..?
- G Mijn vrouw kende ik al heel lang, want wat zij net zei, ja en alleman werkte op die Grofsmederij, dus, dus haar broer werkte ook bij de Grofsmederij, een aantal jaren. Ik heb er ook, ik ben daar ook later weer weggegaan natuurlijk, een aantal jaren. Haar vader werkte daar, maar haar broer zat ook in diezelfde periode bij mij op de mulo en op die mulo is toen een korfbalvereniging opgezet, KNS heette dat, Korfbal na Schooltijd, die bestaat niet meer. Daar zat die broer ook in en ik zat erin, en uiteraard nog een heleboel anderen. Vanuit die korfbalvereniging had je zogenaamde feestavonden. Daar werden toneelstukjes opgevoerd, muziekdingetjes in mekaar gezet en dat soort dingen. Dan repeteerde dan eens bij de een thuis, dan bij de ander thuis en dan kwam je ook bij die broer thuis, zeg maar. Ja en daar was Tony, die was toen, ja die is ook zes jaar jonger. Dus die heb ik, die heb ik, dus dan was ik pakweg veertien, dus was zij een jaar of acht, dus uiteindelijk ken ik d'r vanaf een jaar of acht. Maar het heeft wel even geduurd ..ze was nog te jong. Zo kan je zeggen dat ik d'r wel heel lang kende.
- I2 Maar zo ging dat vaak.
- G Ja, zo ging dat.
- I1 Oké, tot hoe lang heeft u bij de Grofsmederij gewerkt?
- G Hoe lang heb ik daar gewerkt? Ik denk, maar even voor mijn gevoel, ik denk dat ik een jaar of drie op de tekenkamer daar gestaan heb en ja, het was allemaal niet zo enorm van betalen, die grote bedrijven in het algemeen in de metaal niet. Je had de vaste CAO natuurlijk; ik probeerde toch eens een keer wat meer te verdienen. En in die tijd, ik weet niet hoe het tegenwoordig is, had je behalve gewoon bedrijven, dus dat zijn, onder bedrijven versta ik dan bedrijven, fabrieken die niet alleen een tekenkamer hebben enzovoorts, maar ook iets produceren, iets maken. Daarnaast had je zogenaamde tekenbureaus die, de naam zegt het al, allemaal tekeningen maakten, ook wel voor bedrijven die iets maken maar die weer geen tekenkamer hebben, zo, op die manier. Dus toen ben ik met nog iemand, toen zijn we daar toch weggegaan. Nou, dat

was heel wat, voor in die tijd. Dus toen zijn we naar een tekenbureau gegaan in Den Haag, maar vanuit zo'n tekenbureau kon je weer uitgezonden worden, weer naar andere bedrijven om tijdelijk te werken. Dus ik heb een tijdje op dat tekenbureau in Den Haag gewerkt, dus ter plekke, maar door dat tekenbureau ben ik ook een keer uitgezonden geweest, ik denk zes maanden, negen maanden, naar de gasmotorenfabriek van Thomassen in De Steeg, dat is bij Arnhem. Dus dan ging je 's maandagmorgens vroeg met de trein daar naar toe. Je werkte gewoon de hele week daar op de tekenkamer en je kwam vrijdagmiddag, vrijdagavond, met de trein weer, kwam weer je terug. En vanuit dat tekenbureau ben ik uitbesteed geweest bij het hoofdkantoor van de Shell aan de Carel van Bylandtlaan in Den Haag en vandaar kwam ik terecht bij de Apparaten- en Ketelfabriek Den Haag, die in Goes terecht was gekomen. Een tijdje op de tekenkamer in Goes gestaan en steeds, dat betekende in die tijd, want je had ook geen auto natuurlijk, of wat ook, in die tijd betekent dat natuurlijk altijd gewoon met de trein heen, de rest van de week in de kost, je had dan een kosthuis, en vrijdagsavonds kwam je dan weer naar huis.

I2 En dat werd betaald door de werkgever, de trein ook en het kosthuis?

G Ja, zoiets, de reiskosten, dat zal allemaal wel verrekend worden.

I2 Maar op dat moment was u nog niet getrouwd of was u toen al getrouwd toen u dat moest reizen of weg was van huis?

G Nou, in De Steeg Arnhem en bij Shell niet, maar toen ik in Goes terecht kwam, toen was ik al, toen waren we al wel getrouwd, dat was in '62. En toen woonden we pas kort in Hazerswoude-Rijndijk, ik denk, even kijken, dat is dan '62, dat moet in '63 geweest zijn, 1963.

I2 En er was geen woonruimte hier in Leiden. Toen heeft u iets gevonden in Hazerswoude?

G Voor onze tijd was dat revolutionair. Wij kochten een huis.

I1 Zo.

G Voor 25.000 gulden, dus dat is 11.000 euro ongeveer.

I2 Daar heb je geen schoorsteen voor, tegenwoordig.

G Maar verhoudingsgewijs is het hetzelfde, want we hebben ook jarenlang natuurlijk krom gelegen daarvoor, maar dat is zo gekomen, omdat, net vroeg je van, woonde je nog steeds thuis of op een kamer of zo. In die tijd dat wij trouwden kwam je pas voor woonruimte in aanmerking als je samen, ik geloof, zevenenzestig jaar was. Dat was de limiet; vóór die tijd geen kans op een woonruimte. En in die tijd woonden natuurlijk heel veel stelletjes, hopelijk ook tijdelijk, die woonden in bij hun moeder, schoonmoeder of als die een beetje ruim waren op de eerste verdieping, of op zolder of een combinatie daarvan. Nou, dat zat er bij ons niet in, want in de Da Costastraat was

het daarvoor veel te klein en bij Tony thuis was het ook te klein. Het waren wel leuke eengezinswoninkjes hoor, zeker voor die tijd, maar niet om er twee gezinnen in te stoppen. Ja, en toen had haar broer, maar die was beter weggerold en zo, maar die had toen al een huis gekocht. Voor die tijd waren dat ook wel de goedkoopste huizen, maar wel nieuwbouw. En toen zijn wij ook aan het zoeken geweest, en nou, een hoop bot gevangen natuurlijk, en uiteindelijk kregen we een tip. In Hazerswoude-Rijndijk, daar waren nog huizen, waren in aanbouw en misschien dat daar nog wat was. Daar zijn we dus op af gegaan. Nou, en met heel veel rekenwerk, en toen kon je niet zo makkelijk bij een bank of je ouders, maar goed, we kwamen toch wat tekort, hebben dat toch bij elkaar weten te sprokkelen, en hebben toch dat huis daar gekocht. En dat was voor die tijd ook weer ja een knap huis, jeetje. Enzovoorts. Het zijn nog wel leuke huizen hoor, maar nu zou je het geen groot huis meer vinden. En in die tijd was het toch wel behoorlijk ruim, maar wat je toen had natuurlijk, dat was nog de ouderwetse manier. Hypotheek hooguit tweederde; je kon nooit meer financieren dan tweederde van de koopprijs, dus 67%, en de rest moest cash op tafel komen. Nou, dat was toch een milletje of acht, en dat was toch wel veel geld. Eenderde, moet je nu denken, als je een huis van, laten we niet overdrijven, een huis van 210, en je moet direct al met zeventig mille cash op tafel komen. Maar goed, en natuurlijk niet zo veel variatie in hypotheek, dus dat werd een annuïteitenhypotheek. Gewoon rechtlijnig, 't was natuurlijk helemaal niet te betalen. Maar kort, we woonden er pas en toen kwam ik in Goes terecht. En, toen hebben we nog overwogen om in Goes iets te gaan zoeken. En ik had toen het gevoel, was natuurlijk toch nog niet zo lang na de oorlog, ik had er helemaal geen vertrouwen in dat er geen oorlog meer zou komen, vooral niet met de Koude Oorlog en Duitslanden, die allemaal nog bestonden. En je had toen, toen had je die atoomdreiging die maar boven de, ik had het idee, het gevoel van, we moeten naar Zeeland. Ik wil, ik wil deze keer dichterbij het eten zitten.

I2 Gezien de ervaring van de oorlog.

G Gezien de ervaring van de Hongerwinter. Maar goed, uiteindelijk is dat, is dat, is dat ook niks geworden, want hier was het de gewoonte, je had hier bouwprojecten, dus rijtjes huizen die werden gebouwd door aannemers of misschien ook wel projectontwikkelaars en ja, die rijtjes huizen, die werden in de verkoop gedaan en dan kocht je er eentje van. Maar Goes was in die tijd dus eigenlijk heel klein, dus werden eigenlijk, werden er maar huizen gebouwd, een huis in opdracht. Nou, hoe dat dan weer ging, hoe je dan weer met een aannemer moest gaan onderhandelen en hoe je dan daar je huis moest laten bouwen? Nou, daar had je natuurlijk helemaal geen kaas van gegeten, dat zag ik helemaal niet zitten. En hoe je dan ook weer, dan moest je ook weer een overbruggingshypotheek gaan regelen en allemaal anders dan tegenwoordig. Dus uiteindelijk zijn we toch hier gebleven.

I2 Maar was dat geen, als u altijd in Leiden hebt gewoond, geen grote overgang, dan plotseling in Hazerswoude-Rijndijk wonen of viel dat mee?

- G Nee, nee, want in die buurt, dat was Hazerswoude-Rijndijk, is dat, dus dat is weer heel wat anders dan in het dorp en dat waren hele nieuwe buurten; de mensen kwamen overal. Dat scheelt. Dus je hebt niet, je kwam niet als eenling in een dorpsgemeenschap.
- I2 Want dan is het moeilijk?
- G Dan is anders natuurlijk. Dus de een kwam daar; naast ons woonden bv. Rijnsburgers, naast ons ook oud Leidenaars, nou ja, overal en nergens vandaan.
- I1 Heeft u daar lang gewoond in Hazerswoude?
- G Ja, tot, tot 1983. Eenentwintig jaar.
- I2 Dat is een hele tijd.
- I1 Dat is inderdaad lang.
- G Maar hier wonen we ook al weer tweeëndertig jaar.
- I2 U wilde toch op een gegeven moment weer terug naar, richting Leiden? Of speelde dat niet zo?
- G Nee, dat gevoel, dat gevoel heb ik nooit, nooit gehad.. Wij zouden sowieso nooit eigenlijk in het centrum willen wonen, nou ja, en in die buitenwijken, ja, biedt geen voordelen ten opzichte van hier of wat dan ook. Nee, dat, dat dus nooit overwogen.
- I2 En uw werkzame leven, want we hadden het over toen Goes, hoe, hoe is dat verder gegaan?
- G Nou, toen moest ik natuurlijk vanuit Goes of vanuit dat tekenbureau, dat ging, daar moest toch wat veranderen met dat reizen enz., enz. Toen ben ik dus gaan solliciteren. Toen ben ik bij de Gereedschappenfabriek van Rhoon terechtgekomen, in Sassenheim. Die maakten dus gereedschappen voor jan en alleman, die dat weer nodig hadden op hun draibanken, schaafbanken enz., freesbanken. Vaak ook speciaal gereedschap voor speciale artikelen. Ja, hoe lang heb ik daar gezeten, misschien ook een jaar of drie? Ik moet nu, nu even een beetje globaal gokken.
- I2 Dat maakt ook helemaal niet uit.
- G Maar dat was toch ook daar geen, geen iets voor de lange baan. Toen ben ik daarvandaan wel weer in een productiebedrijf terechtgekomen bij de, bij Nautamix in Haarlem. Nautamix dat was een, een fabriek voor industriële mixers. Industriële mixers kunnen heel groot zijn. De kleinste was eigenlijk zo'n beetje 50 liter, maar je had ze ook van 20 kubieke meter en dat soort dingen. Enorme dingen, met van die mengschroeven erin en zo.
- I2 Voor wat voor producten, wat werd er dan gemengd?

G Alles. Je kan zeggen alles, alles wat je eet. Alles wat op tafel komt is door een datamenger gegaan, en of dat nou müsli is, crüsli of pindakaas of chocopasta of weet ik veel wat, allerlei andere dingen, alles, alles is uiteindelijk industrieel gemengd en is door zo'n ding gegaan. Dus, nou, daar heb ik dan weer gewerkt tot '80, ja 1980 geloof ik, eind '79, '80. Toen heb ik nog kort gewerkt op een machinefabriek in Koog aan de Zaan, maar dat is geen succes geworden. En toen ben ik daarvandaan, ben ik bij het Rijk terechtgekomen. Kwam ik, kwam ik in Rijswijk terecht bij het Ministerie van Sociale Zaken. Ministerie van Sociale Zaken had ook een hele technische component en onder het Ministerie van Sociale Zaken vielen toen de Centra voor Vakopleiding voor Volwassenen. Intussen is dat ook allemaal, allemaal opgeheven, allemaal weggegooid, bestaat niks meer van. Begin, begin negentiger jaren was dat. En, in die Centra Vakopleiding, die zijn van oorsprong ook opgezet vlak na de oorlog, toen er dus, moest er natuurlijk veel getimmerd worden, veel gemetseld worden, veel draaibanken metaal enzovoorts, maar er waren geen vakmensen meer, want er was vijf jaar natuurlijk geen opleiding meer geweest. Veel mensen hadden natuurlijk geen leeftijd meer om naar de ambachtsschool te gaan. En toen zijn die Centra voor Vakopleiding zijn, dat hoort er nog bij, Centra voor Vakopleiding voor Volwassenen, en toen zijn, in, uiteindelijk waren d'r geloof ik een stuk of achtentwintig in Nederland. Alle grootste steden zo'n beetje; in Leiden was er ook een. En daar werden dus volwassenen geschoold in allerlei beroepen. In de bouw natuurlijk metselen, timmeren, in de metaal draaien, frezen, in de, in de verwarmingstechniek verwarmingsmonteur, loodgieter, allemaal dat soort beroepen, weet je wel. Handvaardigheidberoepen. Nou, dat werd aangestuurd vanuit Den Haag, daar had je dus allemaal praktijkopleiders. Maar die hadden natuurlijk lesmateriaal nodig en dat lesmateriaal, dat werd ook in Rijswijk gemaakt. Daar zat de centrale afdeling en daar hadden ze ook een ontwerp- en een tekenafdeling enzovoort om al dat lesmateriaal te maken. Maar eerst moest dus iemand bij bedrijven in de praktijk gaan onderzoeken, wat verwachten jullie nou eigenlijk van een vakman, wat moet die dus kennen en kunnen. Nou, en dat werk, daar was ik een van de vier. Dat heette dus, hoe heetten wij oorspronkelijk, scholingsanalist heetten wij, scholingsanalist.

I2 Dat klinkt mooi.

G En dat was het ook wel. Je moest dus, ja, dat was een van de eisen, je moest, moet analytisch kunnen denken en gewoon rechtlijnig en nuchter. Nou goed, daar ben ik dus terechtgekomen. En dat was op zich best leuk werk. Dus als je dan, wat ik gedaan heb, voor de verwarmingstechniek moest gaan onderzoeken wat voor vaardigheden moet zo'n monteur kennen en kunnen. Nou dan werd er dus een selectie gemaakt van verwarmingsbedrijven, overal in Nederland, verschillende plekken. En dan ging je met zo'n bedrijf, soms was 't, bij kleinere bedrijven was het vaak de baas zelf, bij grotere bedrijven heb je dan te maken met een bedrijfsleider natuurlijk of iets dergelijks. En daar ging je dan mee in gesprek en dan, nou, dan doorsprak je het hele beroep en dan steeds noteren ook natuurlijk, als jij hier iemand aflevert, dan verwachten ze dat ie dat kan en dat kan en dat kan en die dingen worden dan geïnstrueerd en geleerd op die

Centra Vakopleiding. En ook, ook kwamen daar mensen terecht, bv. mensen die hun eigen beroep niet meer uit konden oefenen. En dan werd altijd het voorbeeld aangehaald van een bakker met bakkerseczeem. Je hebt bakkers die krijgen kennelijk van het meel en zo eczeem, maar ja, als die man vijfendertig is kan je hem niet naar de ambachtsschool sturen natuurlijk. Dus dan kan die ook, op zo'n Centrum, kan die dus omgeschoold worden. Nou, enzovoorts, enzovoorts, maar eind tachtiger jaren is dat denk ik al begonnen en in begin negentiger jaren heeft dat zijn beslag gekregen. Het moest gereorganiseerd worden en geherindeeld, en je kan, voor alles kan je mensen inhuren en je kan alles uitbesteden, weet je.

I2 Zo ging dat.

G Nou uiteindelijk is die, die Centra bestaan niet meer. Tegenwoordig heb ik de indruk dat op de ROC's wel weer wat aan handvaardigheid gedaan wordt, maar ik denk niet dat het vergelijkbaar is. Dus dat is verdwenen. En toen in 1994, ja, toen viel voor ons ook het doek, maar toen was ik intussen toch negenenvijftig geworden en ook in die tijd, ja wat moet je als negenenvijftigjarige, wat moet je doen? Dus toen was het voor mij ook einde verhaal.

I2 Dus toen was, was er wel een VUT-regeling, toen?

G Dat speelde daarin mee. Je kon toen nog met, de VUT-uitkering was toen nog 70 % van het eindsalaris, maar d'r waren al onderhandelingen en dat soort dingen, van dat het, of was het nou 80 en ging het naar 70, het was nog 80 geloof ik en het zou naar 70 gaan. En daar, daar was al sprake voor, maar natuurlijk niet precies, ja, hoe snel gaat dat nou? En oorspronkelijk had ik gedacht, nou misschien met twee-, drieënzestig met de VUT, maar dat kwam dus nu, dus ja, moet ik dan nog dwars gaan liggen en nog een andere baan zoeken voor drie jaar met de risico dat ik dan met 70 naar huis ga? Nou, dat heeft er mede, plus domweg, sowieso het feit dat je natuurlijk moeilijk aan de slag komt.

I1 Als negenenvijftigjarige.

G Dus dat heeft toen doorslag gegeven dat ik, dat ik toch naar huis gegaan ben, dus ik zit nu al twintig jaar hier aan die keukentafel, aan die keukentafel.

I2 In vogelvlucht.

G Maar het was niet leuk.

I2 Nee, als je zo weggaat... maar was dat eigenlijk een, een van de beste ervaringen van werk, dat laatste wat u gedaan hebt of kan je dat niet zo zeggen?

G Ja, eigenlijk, eigenlijk wel, ja. Dat was toch wel, want achteraf, maar het is allemaal achteraf gepraat.

I2 Maakt niet uit.

- G En dat heeft te maken, met, met dat vroeger je ouders, dat is geen verwijt, maar je ouders wisten van toeten noch blazen. Zelf wist je toeten noch blazen, de wereld was veel kleiner. Wat wist je nou van de praktijk, van de ontwikkelingen en dat soort dingen, dus daarvoor heb je dit gedaan. Achteraf is wel eens gezegd, ze hadden, ja dat ik misschien ook wel goed geweest zou zijn als, als leraar, leraar wiskunde of zoiets, weet je wel, of als je het handvaardigheidsberoep, heb ik wel eens gezegd, maar een onhaalbare kaart, nou, chirurg, je bent heel precies, je zou wel chirurg kunnen zijn, maar ja, dat is achteraf gepraat. Trouwens, een opleiding voor chirurg zit er vanuit je oorsprong ook niet in, natuurlijk.
- I2 Dat kost, nee, dat is ook zo, dat speelt natuurlijk ook mee.
- G Dat speelt natuurlijk ook allemaal een beetje mee.
- I2 Maar u heeft wel van alles gedaan en veel gereisd heb ik, toch heel veel verschillende, of nou ja, toch verschillende dingen.
- G Op verschillende plekken wel gezeten, dat dus wel. Dus zo zijn we, ja, rondgekomen. Nee, maar dat naar huis gaan, toen in '94, dat was niet leuk. Wát, je droeg je werk niet over.
- I1 Nee, een zwart gat.
- G Er was geen nieuwe, je hoefde niemand in te werken, het werk verdween gewoon allemaal natuurlijk en dat soort dingen, dus het was, het was, nee, dat was niet echt afscheid.
- I2 Maar toen u eenmaal thuis was, vond u het toen moeilijk, of bent u snel wel weer..?
- G Nee, in het begin, in het begin wel en dat je 't er dan, ja, een beetje moeilijk mee hebt, dat gaat gewoon vanzelf, dat er moeilijk mee hebben, ik, ik. Toen heb ik gewoon vrij lang op de bank gezeten, zelfs, zelfs denk je dan, ja heb ik nou in een depressie gezeten, dat weet ik niet, dat heb ik niet zo ervaren.
- I2 Dat zeg je ook weer achteraf natuurlijk.
- G Dat zeg je natuurlijk ook weer achteraf en, maar toch wel een periode dat ik nergens zin in had, dat was toen, dat was ook dat eerste jaar dat we de buitenkant hebben laten verven.
- I2 Wat u vroeger zelf deed?
- G Terwijl ik altijd en ook daarna, weer gewoon zelf deed. Poehhhh, nee daar heb ik helemaal geen zin in, weet je wel.
- I2 Ik denk een hele begrijpelijke reactie.
- G Ja, zo'n reactie, dus ik heb nooit meer, laten we zeggen, iets structureels echt opgepakt.

- I2 En toen u thuis was, werkte uw vrouw toen ook nog, of daarvoor. Of?
- G Nee, toen dus ook niet meer. Ja, dat is, dat is weer een apart verhaal, een beetje vervelend verhaal eigenlijk.
- I2 Nou dat hoeft niet verteld te worden.
- G Nee, die greep op een gegeven moment, overal, overal naast. Die heeft natuurlijk gewoon toen ze jong was gewerkt, dus een kantoorbaan en dat soort dingen, is daarna, ja, dat was toen ook gebruikelijk, thuis geweest voor de kinderen en toen, toen, toen wilde ze de draad weer oppakken, toen, en dat was ook wel de begintijd dus, dan heb je het ook over pakweg twintig jaar terug of iets langer al weer, begintijd van de computer en zo, dus toen waren er ook bijscholingscursussen, ook van gemeenten en dat soort dingen, gesubsidieerd. Nou daar had ze aan, aan, aan meegedaan, en hoe dat precies zat weet ik niet meer, maar toen was het ineens: ja, maar u bent veertig of eenenveertig, ben je te oud. Ze kon niet meer meedoen. Dus toen greep ze daar naast. Toen was ze later, heeft ze het nog een keer geprobeerd, vijf jaar later, want toen waren die grenzen verschoven en toen was het: ja, maar u bent vijfenveertig, was je weer te oud. En toen baalde ze zo, want toen gingen, toen gingen die Marokkaanse vrouwen en die ook allemaal weer aan een baan geholpen, die gingen, dat ging allemaal voor. Nou kan je wel nagaan wat voor stemming dat opleverde. Dus die greep twee keer ergens naast, nou, wat dan nog? Toen heeft ze met een andere vriendin, zijn ze gewoon hier op de tuin gaan werken, hierzo in de plantjestoestand, stekkies enz. bla bla bla bla. Maar ja, die man, die nam het niet zo erg nauw met de CAO, ook. Maar toen is mijn vrouw met die vriendin van d'r, die hebben het voortouw genomen en die, die hebben die zaak daar aangekaart, met uitbetalen had dat te maken, geloof ik, en vrije dagen enzovoorts. Nou, dat is er uiteindelijk, is dat er allemaal wel doorgekomen, maar mijn vrouw en die vriendin, die hoefden niet meer terug te komen om te komen werken. Dus laatst sprak ze nog iemand die zei: "Joh, ik heb nog een heel klein pensioentje uit die tijd". "Ja", zei mijn vrouw, "dat heb je aan ons te danken, maar ik heb niks". En zo is het altijd, ja, je kan ervoor waarschuwen, maar als je het voortouw neemt, als jij de kar gaat trekken, uiteindelijk trek jij aan het kortste eind.
- I2 Dat is triest.
- G Die heeft dus daarna, eigenlijk, eigenlijk niet meer gewerkt. Er kon, er was gewoon niks.
- G Volgende vraag.
- I2 We hebben heel veel al.
- I1 Heel veel al gehoord.
- I2 Ja, natuurlijk, nu over de bedrijven. We hebben het even kort over, ik hoorde het korfbal. We hebben het helemaal niet gehad over hobby's. Of er tijd was voor hobby's?

- I1 Nou, zo te horen niet heel veel.
- I2 Sport, veel mensen zaten op sport, muziek.
- G Nou in die tijd, nou in die tijd natuurlijk korfbal, want dat was eigenlijk naast je school, in die tijd was dat je enige uitlaatklep. Ik bedoel, tv bestond natuurlijk nog lang niet. Je had zelfs geen telefoon thuis. Radio was er wel. Toen we trouwden trouwens hebben we nog radiodistributie gehad, want er was geen geld meer voor een radio. Had je radiodistributie.
- I2 Weet jij wat dat is?
- I1 Nee.
- G Nou net zo als de kabel-tv nu uit de muur komt, om het maar zo te zeggen, kwam er in die tijd een radiokabel uit de muur, om het maar zo te zeggen, en daar zaten vier zenders op. Je had toen Hilversum 1 en 2 en dan had je nog kanaal 3 en 4, en dat varieerde met allerlei buitenlandse zenders, een Belg, dan Frans, dan weer Duits, en dat werd ergens in de centrale werd dat dan, werd dat dan geregeld. En daar kon je dan een luidspreker op aansluiten en dat was het dan.
- I2 Je had dus verder geen keus?
- G En verder, en verder had je natuurlijk, je had helemaal niks, trouwens ook geen koelkast natuurlijk, geen koelkast, geen vriezer. Nou, vaatwasser hebben we nog steeds niet.
- I2 Wasmachine waarschijnlijk ook niet?
- G Wasmachine niet, dat ging nog gewoon met teil en de plank.
- I2 Ik ken het.
- G Dat soort dingen, dus waar de jeugd tegenwoordig over klaagt, snap ik helemaal niet meer. Ze hebben precies alles wat en nog veel meer dan wat wij hebben.
- I2 Maar over het korfbal dat was een uitlaatklep en dat was, dat was ongeveer het enige naast werk en studie?
- G Dat was na werk en studie was dat het enige. Uitgaan ja, dee je ook niet, uitgaan bestond niet, tenminste niet op die manier. Je had de feestavondjes via je korfbalclub en ook wel feestavondjes van andere korfbalclubs, maar dat gebeurde dan in een zaaltje en dan was d'r op toneel, waren er schetsjes of wat ook en dan na afloop nog was dansen na of zo. Dat waren dan wat grotere avonden waar ook gewoon de ouders natuurlijk allemaal bij waren. Er was geen jongerenavondje of zo. Alleen jongeren bestond ook niet. Maar mijn vader zat wel een beetje in de muziek, amateurwerk met een bandje via de PTT, dus er stond wel een klein drumstelletje bij ons thuis. Toen ben ik, toen ik een jaar of zestien, zeventien was, ben ik een beetje begonnen met, met drummen dus eigenlijk en dat doe ik vandaag den dag nog steeds.

- I2 Dus dat is wel een hobby van u geworden?
- G Ja, ja, dus nee, dat doe ik nog steeds, en tegenwoordig en dat doe ik eigenlijk al ik denk zowat veertig jaar, ben ik dus drummer in bigbands, zeg maar. Dus ik sta nu eventjes op non-actief een aantal weken, want tien dagen terug heb ik me tweede staaroperatie gehad en ik kijk weer als een adelaar, allebei nou, dus, maar het punt daarbij is dat je drie weken lang, mag je niet zwaarder tillen dan vijf kilo.
- I2 Dat is niet veel.
- G Nee, nou alleen mijn kistjes wegen al twintig kilo en dan heb je nog je troms en je bekkens en dat soort dingen. Bovendien mag je, je mag ook niet langdurig bukken, nou ja, met opstellen.
- I2 Dat doe je automatisch.
- G Moet je juist veel bukken enz. en hoewel het misschien buiten dit bestek valt, maar ook op de wc mag je, moet je 't rustig aan doen. En dat alles.
- I2 Voor die druk.
- G Voor die bloeddruk op je oog te voorkomen in die beginfase. Want die wondjes zijn zo klein, die worden ook niet gehecht.
- I2 Die moeten gewoon een aantal weken rust hebben en dan is het verder, dan kan alles weer.
- G En dan is het oké.
- I2 Maar goed, muziek is dus een goeie uitlaatklep voor u altijd geweest?
- G Dat betekent dus, in ieder geval een keer per week repeteren en dan zo nu en dan optredens. En die band waar ik in zit, die heette ook The Swinging Oldtimers, dat zijn allemaal zeg maar gepensioneerden en dat heeft, dat heeft het voordeel natuurlijk dat we af en toe ook overdag op kunnen treden.
- I2 Dat is het voordeel.
- G En daardoor komen we nog wel eens in verzorgingstehuizen, verpleeghuizen, dat soort dingen.
- I2 En dat is dan hier in de omgeving of ook wat verder weg?
- G Nou, de officiële plek van de band is dan Rijswijk en de leiders daarvan wonen dus ook in Rijswijk, dus het accent ligt wel een beetje die kant uit. Dus we zitten, laatst hebben we in Delft gezeten, Zoetermeer.
- I2 Den Haag en omgeving dan.
- G Schiedam, Vlaardingen, allerlei verschillende plekken.

- I2 Is dat iets waar uw vrouw dan ook met mee gaat of is dat los van..?
- G Nou dat ligt, dat ligt eraan. Bij die verzorgingstehuizen en zo, dan gaat ze vaak wel mee, want daar kan je zo naar binnen lopen, zeg maar, maar ben je natuurlijk voor iets, ja, ik noem het maar, ingehuurd, voor een vereniging of wat dan ook, dan kan het in principe niet, dan natuurlijk. Nou ja, en dan val ik als het nodig is, links en rechts dan wel eens in bij andere bands.
- I2 Een mooie bezigheid.
- I1 Nou, zeker.
- G Ja, dat houdt je jong, zeggen ze.
- I2 Marieke, heb je nog?
- I1 Nee, volgens mij hebben we alles wel gehad. Ik denk dat als we het nu gaan uitwerken.
- I2 Er zijn altijd nog allerlei dingen die we nog kunnen vragen, maar dat hoeft niet allemaal. Zijn er nog dingen die u denkt, dat hebben ze helemaal niet gevraagd? Want wij denken ook niet overal aan.
- G Nee. Nou ja, wat op het lijstje staat, hebben we dat allemaal zo'n beetje afgewerkt?
- I1 Nou, het lijstje is heel lang.
- I2 Bv. ging het over welke winkels waren er vroeger in Leiden en wat, hoe, wie kwam er langs de deur. Ja, dat willen mensen soms ook vertellen of dat kan je vertellen.
- I1 Het lijstje is eigenlijk.
- I2 Dan wordt het zoveel en dan wordt het een soort enquête en dat willen we niet.
- I1 Nee, het is meer als startpunt en eventueel.
- G Ja, kijk, want dan kom je eigenlijk wel in de dingen die iedereen eigenlijk wel beleefd heeft, zeg maar, ik bedoel, omdat over winkels enzovoorts. Nou, we zijn allebei geen winkelfiguur, dus winkelen om te winkelen doen we niet, alleen, ja, als je wat wil hebben, dan ga je naar een winkel. En ja, vroeger kwam natuurlijk alles, alles langs de deur, het meeste kwam langs de deur natuurlijk. Want, ook wel weer grappig, tegenwoordig is er een stroming, men wil de verpakking zo veel mogelijk weg hebben.
- I1 Ja, die mensen ken ik.
- G Dan beginnen ze al, ja, komt u maar zachtjes binnen (*interruptie echtgenote*), nee, dan wordt er geroepen, dan wordt er geroepen, we produceren met z'n allen zo en zoveel afval. Dan zeg ik, ik produceer helemaal niks. Ik hou het alleen over. Ja, en dan vergeten ze voor het gemak te vermelden dat alle, dan vergeten ze natuurlijk te vermelden dat alle afvalloze systemen, afvalloze systemen die we hadden, die hebben

ze eerst allemaal om zeep geholpen. Want het is zo handig om er allemaal pakken van te maken enz. enz. Vroeger kwam overal gewoon de melkboer langs de deur. Die tapte zijn litertje melk uit zijn kan en gooide het buiten aan de deur in jouw melkkokertje.

I1 In Nederland.

G Afval, nul komma nul. De bakker die kwam langs met zijn mandje met brood aan de deur. “Wilt u een broodje of een witje? Of wat ook, nou dat en dat. Afval, nul komma nul en ja, dan ga je dus redeneren of dat allemaal economisch kan en praktisch, maar dan maak je er een ander onderwerp van.

I2 Ja, dat is ook zo.

G Qua milieu enz. enz. D'r kwam vroeger een aparte man om je schilletjes op te halen. Hetzelfde, hetzelfde geldt voor de groenteboer, die vroeger langs de deur kwam, allemaal dat soort dingen. Dan kan je wel roepen, dat kan allemaal niet meer, en daar hebben we geen tijd meer voor, dat kan wel, maar ga dan niet zitten zeuren over het afval. Maar dat noemen ze dus analytisch denken, rechtlijnig (*interruptie echtgenote*).

G Hé, alles wordt opgenomen hoor. Nee, ik zei nee. Dit moet u straks wissen.

I2 We hebben al heel veel gehad. Want ik denk dat we het nu, want het is kwart voor vier of zo?

I1 Ja, bijna vier uur.

I2 Dat, we het, als u op dit moment nog zegt, van nou, dit wil ik nog eventjes kwijt, maar het kan altijd eventueel nog.

I2 U kunt, nou ja, dat kan ik wel zeggen, u kunt heel goed praten, heel veel praten.

G Oh?

I2 We hebben heel veel dingen genoemd.

G Dat is..

I2 En toch ook de verschillen die er zijn.

G Kijk dat is..

I2 Wat er verdwenen is allemaal.

G Ja, dat is, dat is dus eigenlijk ook niet normaal dat ik zoveel praat. Want heel vroeger, zoals ze dat grofweg zeggen, trok ik geen bek open.

I2 Maar dat is.

- G En nog, en nog, en dat heb ik nog, als je in een kringetje zit, en mensen die me niet bevallen, vaak een beetje, zijn het dan een beetje van die blaaskaakfiguren, weet je wel.
- I2 Dan is uw reactie te zwijgen.
- G Daar, daar kan ik niks mee en dan val ik helemaal stil. Maar vroeger was 't nog erger.
- I2 Ik ben blij dat u niet bent stil gevallen.
- I1 Nee.
- I2 Ik zal hem stop zetten, ja?
- I1 Zet hem maar stop, precies.

Korte inhoudsopgave interview

Deel I:

- 3.05 Lagere school
- 5.45-39.00 Tweede Wereldoorlog
- 39.15 Mulo
- 45.04 UTS
- 47.35 Grofsmederij

Deel II:

- 1.25 MSG
- 4.58 Grofsmederij
- 14.16 Ontmoeting echtgenote
- 15.25 Korfbal (KNS)
- 17.47 Werk buiten Leiden
- 19.38 Verhuizing Hazerswoude-Rijndijk + koophuis
- 28.30 Centra voor Vakopleiding voor Volwassenen
- 33.36 VUT
- 37.38 Werk echtgenote
- 40.34 Korfbal
- 43.10 Muziek: drummer